

МОТИВАЦІЙНА СФЕРА ЯК ОСНОВА КРЕАТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У нових соціально-економічних умовах постає проблема професійного самовизначення студентів як одна з пріоритетних в освітній політиці держави. Це пов'язане з тим, що ринок праці непередбачуваний, динамічний; вимоги до фахівців підсилюються, змінюються, стають жорсткішими. Усе це певною мірою торкнулося й професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання.

Сьогодні суспільству потрібний фахівець, який володіє не тільки предметними знаннями, але й перш за все професіонал, що може ставити і вирішувати складні завдання, самостійно приймати відповідні рішення, виправляти й корегувати розвиток власної особистості, підходити творчо до своєї роботи. Такі якісно нові вимоги до рівня освіти і культури сучасного фахівця зумовлені тим, що професійно-педагогічна діяльність стає сьогодні все складнішою і більш творчою. При цьому мотиваційна сфера є основою навчально-професійної діяльності сучасного педагога професійного навчання. Відомо, що студентський вік відрізняється не тільки психологічною своєрідністю, але він ще є центральним періодом у розвитку мотиваційної сфери особистості, а також основним етапом засвоєння обраної галузі професійно-соціальної діяльності.

Особливе місце в діяльності студентів займають пізнавальні процеси. Мета, яку ставлять перед собою студенти, полягає в когнітивному просуванні на основі засвоєння понять, розвитку умінь, формування світогляду й комунікативних стосунків. У процесі когнітивного розвитку студенти прагнуть вийти за межі індивідуального досвіду, намагаючись об'єктивно оцінювати ефективність свого навчання. Ураховуючи такі обставини, доцільно розглянути питання специфіки мотивації стосовно організації навчання студентів, що однозначно впливатиме на процес креативної підготовки студентів професійно-педагогічних спеціальностей вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Результати аналізу літературних джерел з психології та педагогіки свідчать про те, що проблемі формування мотивації педагогічної діяльності особистості педагога, її складових (потреб, інтересу, схильностей, переконань, ідеалів, світогляду, цілей) присвячені дослідження багатьох учених – Б. Ананьєва, М. Анцибор, С. Архангельського, Ю. Бабанського, І. Беха, Л. Божович, В. Бондара, Л. Виготського, М. Данилова, І. Зязюна, Н. Кузьміної, М. Кухарєва, О. Леонтєва, Є. Науменка, А. Петровського, А. Ростунова, С. Рубінштейна, В. Сластьоніна, М. Тарасевича, І. Фастовця та ін.

Одні психологи під мотивацією розуміють сукупність стійких мотивів поведінки і діяльності (В. Ковальов); інші вважають, що мотивація містить в собі всі види потягів: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, мотиваційні установки тощо (В. Асєєв); треті мотивацію розглядають як властивість, якість особистості, як спрямованість особистості людини, наявність або відсутність у неї суспільної активності, словом, усе, що характеризує цілісний образ людини (Л. Божович, А. Маркова). І. Зимня відзначає, що мотивація є «пусковим механізмом» будь-якої діяльності: праці, спілкування чи пізнання [2].

Проте мотиваційна сфера майбутнього педагога професійного навчання не була предметом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розглянути та теоретично обґрунтувати роль мотивації в креативній педагогічній діяльності майбутнього педагога професійного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження... Термін «мотивація», узятий у широкому значенні, використовується у всіх сферах психології, що досліджують причини й механізми цілеспрямованої поведінки людини.

Мотивацію складають спонукання, що викликають активність організму і визначають її спрямованість. Усвідомлені або неусвідомлені психічні чинники, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість і цілі [10, с. 264].

При цьому «спонукання до діяльності, що складається під впливом умов життя суб'єкта і визначає спрямованість його активності» [8, с. 596] і називають мотивами будь-якої професійної діяльності

У сучасній психології (Б. Ананьєв, Л. Божович, М. Данилов, Є. Ільїн, О. Леонтєв) мотивом називають усвідомлену причину, яка визначає спрямованість дій і вчинків людини. Дж.-Б. Вотсон, З. Фрейд приписують мотиву спонукальну і спрямовувальну функцію. Основою мотивованої діяльності особистості є її різноманітні потреби [6].

Предмет діяльності є її дійсним мотивом. Зрозуміло, він може бути як речовинним, так й ідеальним, як даним у сприйнятті, так і існуючим тільки в уяві, думці. Головне, що за ним завжди стоїть та чи інша потреба. Переживання, що є джерелом дії, спонуканням до нього, виступає як її мотив. Як мотив завжди виступає переживання чогось особистісно значущого для індивіда. Одні мотиви, спонукаючи діяльність, разом з тим

надають їй особистісного змісту; ці мотиви називають смислоутворювальними. Інші, співіснуючи з ними й виконуючи роль спонукальних чинників (позитивних або негативних) – часом гостро емоційних, афективних, – позбавлені функції утворення змісту; умовно їх називають мотивами-стимулами.

Мотивом, як правило, називають причину, що спонукає до діяльності, спрямовану на задоволення певних потреб; матеріальний або ідеальний предмет, який спонукає і спрямовує на себе діяльність або вчинок і заради якого вони здійснюються [6]; спонуки діяльності, життя суб'єкта, які складаються під впливом умов і визначають спрямованість його активності; у сучасній психології термін „мотиви” застосовують для позначення різних явищ і станів, що спричиняють активність суб'єкта; у ролі мотивів можуть бути потреби й інтереси, потяги й емоції, установки й ідеали [5]. Два типи мотивів характеризують переважно навчальну діяльність – мотив досягнення і пізнавальний мотив [2, с. 185]. Останній становить основу навчально-пізнавальної діяльності людини, відповідає самій природі її мисленнєвої діяльності. Ця діяльність виникає в проблемній ситуації і розвивається за правильної взаємодії і стосунках студентів і викладачів. У навчанні мотивація досягнення підкоряється пізнавальній і професійній мотивації.

Існують різні підходи до мотивів, їх класифікації в рамках основних теорій мотивації:

- *психоаналітичні теорії мотивації* З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера, Е. Фромма базуються на внутрішніх психічних механізмах поведінки особистості, її внутрішньому бажанні до творчого саморозвитку;
- *гуманістичні теорії мотивації* Г. Оллпорта, А. Маслоу, К. Альдерфера полягають в тому, що мотивація навчальної творчої діяльності представляє собою цілу ієрархізовану в часі систему мотивів, яку необхідно враховувати при її формуванні;
- *когнітивні теорії мотивації* (Е. Аронсон, Г. Бакулев, С. Болл-Рокіч, М. Дефлер, Д. Клаппер, К. Ласуелл, Г. Пушкарьова, К. Ховланд, Л. Фестінгер та ін.) базуються на ідеї, що поведінку індивіда направляють знання, уявлення, думки про те, що відбувається у зовнішньому світі, про причини і наслідки;
- *інструментальна теорія мотивації* К. Левина і Е. Толмена розглядає мотивацію до навчальної творчої діяльності як наявність різниці (дисбалансу) між тим, чого бажає особистість та тим, чим реально володіє та прагненням досягти бажаного;
- *теорія оптимуму активації* (Д. Берлайн) ґрунтується на процесах зниження стресу, напруги і переходу від дискомфорту до комфорту і спокою особи;
- *теорія мотивації досягнень* Д. Аткинсона і Д. Мак-Клелланда розглядає мотив досягнення як складову двох протилежних мотиваційних тенденцій – прагнення до успіху та уникнення невдачі;
- *двофакторна теорія мотивації* Ф. Герцберга полягає у виділенні двох категорій, яким він дав назву “гігієнічні фактори”, які пов'язані з навколишнім середовищем, в якому здійснюється робота (умови роботи, заробіток, політика фірми і адміністрації, міжособисті відносини з керівником, колегами, підлеглими, рівень безпосереднього контролю за роботою), і “мотивація”, яка пов'язана з характером і сутністю роботи (мотивація можливості творчого та ділового зростання, висока міра відповідальності, визначення та схвалення результатів роботи, просування по службі, успіх).

Розглянуті теорії є суттєвими для формування мотивації креативної педагогічної діяльності, тому що базуються на внутрішніх психічних механізмах поведінки особистості, її внутрішньому бажанні до творчого саморозвитку майбутніх педагогів професійного навчання.

Креативна діяльність педагога професійного навчання (як і будь-яка діяльність взагалі) визначається системою мотивів творчо-педагогічної діяльності, які знаходяться в складних взаємовідносинах.

Мотиви, якими керуються майбутні педагоги професійного навчання у своїй діяльності, в кінцевому результаті визначаються об'єктивними потребами суспільства – підвищенням рівня професійної підготовки студентів. Як встановлено в педагогічних дослідженнях, мотивація креативної педагогічної діяльності студентів стає джерелом інтелектуальної активності, мобілізує творчі сили для вирішення пізнавальних завдань, позитивно впливає на якість і систематизацію професійно-педагогічних знань, стає важливою внутрішньою умовою формування креативної компетентності. Виникнення і розвиток креативно-педагогічних потреб, формування відповідних мотивів і визначення перспективних цілей педагогічного самовдосконалення складають основу *мотивації* їх професійно-педагогічної діяльності.

У вирішенні проблеми мотивації в процесі педагогічної підготовки педагогу необхідно враховувати два аспекти: створення мотивів для учіння, тобто створення у студентів потреб, інтересів, стимулів, що забезпечують активність їхньої пізнавальної діяльності, і безпосередній вплив мотивів на деякі механізми породження педагогічної творчості.

Величезну роль у професійно-педагогічній підготовці відіграє виховання інтересу студентів до творчих, креативних технологій, формування творчої особистості.

Поняття “інтерес” трактується в літературі дуже широко: від зв'язку його з окремими спонуканими

мотиваційної сфери – мотивами до ототожнення із спрямованістю особистості і тлумачення його як сукупності проявів її активності. Інтерес – це ставлення особистості до об'єкта відповідно до його життєвого значення та емоційної привабливості [4]. Інтереси виникають на підставі потреб, але не є ними. У той же час, інтереси, що поглибилися і затвердилися, можуть стати потребами.

Інтерес є специфічною пізнавальною спрямованістю особистості на предмети і явища дійсності. Він виражає позитивне ставлення суб'єкта до діяльності. Професійний інтерес – складна і динамічна за своєю структурою активна виборча спрямованість особистості на зміст професійної діяльності як на спосіб реалізації потреби в самовираженні, що містить в собі пізнавальний, емоційний і оцінний компоненти [7].

А. Маркова розглядає інтерес як інтегральний показник мотивації, як результат мотиваційних змін особистості і обґрунтовує положення про принципову можливість керувати станом інтересу через перебудову мотиваційної сфери, становлення окремих її компонентів – сенсів, мотивів, цілей, емоцій [3].

Неможливо підготувати молоду людину до будь-якої діяльності, якщо у неї немає інтересу до обраної професії. Коли йдеться про педагогічну роботу, про навчання майбутнього педагога професійного навчання, ця теза стає однією з передумов підготовки фахової зацікавленості в практичній діяльності.

Інтерес до обраної професії у майбутніх педагогів виникає і розвивається у процесі їх навчання та виховання. Враховуючи, що інтерес до креативної-педагогічної діяльності значною мірою залежить від рівня креативного розвитку студентів, їхнього попереднього життєвого та творчого досвіду, ми вважаємо доцільним формування цього мотиву у майбутніх педагогів професійного навчання двома шляхами: спираючись на вже існуючі креативно-педагогічні інтереси; через усвідомлення всебічної значущості креативної педагогічної діяльності.

Спираючись на інтерес, який виявляють студенти до креативних процесів, викладач може успішніше вирішувати поставлені завдання. Саме виховання інтересу до навчальних предметів, в змісті яких розглядаються креативні складові педагогічної діяльності – одне з найважливіших і найнеобхідніших проблем методики, однак стосовно підготовки майбутніх педагогів професійного навчання ця проблема розроблена недостатньо. У психолого-педагогічних дослідженнях виховання стійкого інтересу до предмета розглядається у зв'язку з формуванням зацікавленості у навчанні. Зацікавленість звичайно розуміється як практичний інтерес до чогось-небудь. Для підтримання постійної зацікавленості важливе “збагачення вихованця необхідною інформацією”, а також “формування переконання у значущості предмета, яким він має займатися” [1, с. 110]. Сама діяльність при цьому займає провідне місце.

Отже, наявність інтересу суб'єкта до креативної педагогічної діяльності є вагомим показником сформованості мотивів цієї діяльності.

Професійно-педагогічна діяльність сучасного педагога професійного навчання визначається системою мотивів, які знаходяться в складних взаємовідносинах. Визначальним мотивом цієї діяльності є залучення студентів до креативних процесів в навчанні, прагнення до найбільш повного і глибокого пізнання і розуміння їх професійного призначення. Виникнення і розвиток потреб, формування мотивів є основою становлення креативної педагогічної діяльності студента.

Таким чином, основними умовами формування професійно-педагогічної діяльності майбутніх педагогів професійного навчання є активізація творчих потреб студентів, виховання інтересу до креативної педагогічної діяльності, педагогічне керівництво при формуванні позитивної мотивації навчальної діяльності студентів. Ці положення повинні визначати методику навчання майбутніх педагогів професійного навчання, яка спрямована на формування і розвиток креативної компетентності студентів.

Формуванню мотивації креативної педагогічної діяльності студентів у процесі їхньої професійної підготовки, на нашу думку, повинні сприяти:

- різноманітні організаційні форми занять педагога зі студентами;
- постійне їх збагачення креативними педагогічними знаннями, уміннями та навичками;
- розширення творчого кругозору студентів, який оснований на різноманітності застосованих креативних технологій;
- різні форми самостійної роботи студентів, до яких належать: дослідницький підхід, вирішення проблемних завдань, використання своїх знань на практиці.

Найважливішим чинником формування мотивів креативної педагогічної діяльності студентів є позитивний приклад викладача ВНЗ, який справляє великий вплив на формування мотиваційної сфери студентів, опосередковано впливає на розвиток прагнення майбутніх педагогів творчо займатись професійно-педагогічною діяльністю.

І. Зимня дає рекомендації для формування стійкого інтересу до предмета, які можемо використати й в процесі креативної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання: важливо організувати навчальну діяльність таким чином, щоб вона викликала зацікавленість студентів, щоб кожний етап навчальної діяльності, а також кожний вид навчальної роботи студентів сприяв більш усвідомленому прагненню до пізнання, формуванню

уміння і навичок, досягненню нових успіхів у цій діяльності. Якщо під час занять із викладачем закладаються міцні наукові основи курсу, студент, як правило, зацікавлюється самостійним продовженням роботи над предметом, шукає можливості поглиблення отриманих знань. У протилежному випадку інтерес студента до навчальної роботи зникає і знання стають формальними [2, с. 77].

Слід зазначити, достатньо сильний мотиваційний фон неможливий без наявності відповідних психологічних умов, що є визначальними для професійної і наукової творчості у студентів.

Умови, необхідні для професійної й наукової творчості, можна розподілити на три групи (Л.Чернов) [9]:

I. Здібності і схильності як комплекс соціально-психологічних і фізіологічних якостей людини, що роблять її придатною до певного історично складеного виду діяльності:

- наявність здібностей і схильностей до певної галузі творчості;
- величезна працьовитість, творча одержимість, здатність до тривалого напруження;
- самостійність, ініціативність, самобутність;
- уміння вжитися в проблему, оволодіння сутністю знання в різних галузях науки;
- стани фізичної бадьорості, гарного настрою і невтомності мозку.

Залежно від здібностей і схильностей студент як майбутній фахівець може вибирати собі відповідний профіль роботи: теоретичні дисципліни, експериментальні науки тощо.

II. Протилежні (полярні) психологічні якості, сполучення яких (динаміка і виявленість) індивідуальні, а саме:

- уміння мислити парадоксально, але не зневажати і "здоровий глузд";
- давати простір фантазії й інтуїції, розвивати інженерну думку, але не випускати її за межі певних обмежень;
- прагнення до самовираження, самоствердження (свого роду честолюбство) уміння відстоювати в боротьбі свої ідеї і в той же час скромність, самокритичність, нещадна оцінка і переоцінка всього створеного власним розумом;
- загострене відчуття новизни й уміння враховувати минулий досвід;
- цілеспрямованість і в той же час уміння розслабитися, відволіктися від вирішення проблеми в потрібний момент тощо.

III. Оптимальні організаційні умови:

- широта дослідницьких інтересів творчого працівника або інженера добре сполучується з великою автономією;
- значна продуктивність одночасної роботи над двома-трьома темами, ніж над однією;
- велика продуктивність при витратах трьох четвертин робочого часу на творчу роботу і однієї четвертини на інші, у тому числі й організаційні види роботи;
- оптимальне для кожного творчого працівника співвідношення часу на працю і відпочинок, що не допускає перевтомлення, зниження інтересу до творчості;
- можливість вільного виявлення особистої творчої ініціативи.

Ці умови необхідно враховувати, якщо ми прагнемо виховати професійно зорієнтовану особистість, що однозначно впливає на зміст і мету навчання майбутніх педагогів професійного навчання, а також формування й розвитку в них креативних якостей особистості.

Висновки... Таким чином, розвиток мотиваційної сфери майбутнього педагога професійного навчання пов'язаний із активною життєвою стратегією, виробкою моделі поведінки, орієнтованої на успішне досягнення цілей креативної професійно-педагогічної діяльності. Мотивація – це, перш за все, прагнення до успіху, високих результатів у діяльності. Вона організує цілісну поведінку, підвищує навчальну активність, впливає на формування цілі і вибір шляхів її досягнення. Людина, яка прагне до успіху, володіє сильною мотивацією. І перспективами подальших розвідок є визначення технологій, які сприятимуть формуванню сильної мотивації щодо креативної педагогічної діяльності.

Література

1. Добронравов Н.П. Воспитание интереса к педагогической профессии и склонности заниматься ею / Н.П. Добронравов // Ученые записки кафедры педагогики и психологии Иркут. гос. пед. ин-та иностр. яз. – 1967. – Вып. 1. – С. 109-121.
2. Зимняя И.А. Педагогическая мотивация / И.А. Зимняя. – Ростов-на-Д.: Феникс, 1997. – 480 с.
3. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 190 с.
4. Общая психология / [под ред. В.В. Богословского, А.Г. Ковалева, А.А. Степанова]. – М.: Просвещение, 1981. – 383 с.
5. Педагогическая энциклопедия [гл. ред. Ю. Келдыш]. – М.: Советская энциклопедия, 2003. – 980 с.
6. Психологический словарь [под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова]. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 440 с.
7. Психологічна енциклопедія / [автор упорядник О.М. Степанов]. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
8. Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т. / под ред. В.В. Давыдова. – М.: Больш. рос. энциклопедия, 1999. – Т. 2. – 672 с.

9. Чернов Л.Б. Творческое мышление в процессе инженерного труда / Л.Б. Чернов // Творческое мышление и научно-технический процесс (тез. докл.). – Курган, 1971. – С. 3-7.
10. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник / В.Б. Шапар. – Харків : Прапор, 2004. – 640 с.

Анотація

У статті розглядається проблема мотивації майбутнього педагога професійного навчання до креативної педагогічної діяльності.

Аннотация

В статье рассматривается проблема мотивации будущего педагога профессионального обучения к креативной педагогической деятельности.

Summary

The article is focused the problem of motivation of future teacher of professional training to creative pedagogical activity.

Ключові слова: педагог професійного навчання, мотивація, креативна педагогічна діяльність.

Ключевые слова: педагог профессионального обучения, мотивация, креативная педагогическая деятельность.

Key words: teacher of professional training, motivation, creative pedagogical activity.

Подано до редакції 09.10.13